

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
“УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА”
Факультет суспільних і прикладних наук
Кафедра психології та суспільствознавчих дисциплін
імені академіка о. Івана Луцького

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з методичної роботи
 Ярослав ШТАНЬКО
«23» 12 2024 р.

Віктимологія та пенітенціарна психологія
СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань	08 Право
Спеціальність:	081 Право
Освітньо-професійна (освітньо-наукова програма)	«Право»
Освітній рівень:	Перший (бакалаврський)
Статус дисципліни:	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання:	Українська

Івано-Франківськ
2024

РОЗРОБНИК:

к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології та
суспільствознавчих дисциплін
ім.о. Івана Луцького

Наталія ГУМЕНЮК

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри
психології та суспільствознавчих дисциплін
імені академіка о. Івана Луцького,
протокол № 5 від 12.12.2024

Наталія ГУМЕНЮК

СХВАЛЕНО:

на засіданні Науково-методичної ради, протокол №__5__від_20.12.2024 р.

e-mail	nataliya.ya.humenyuk@ukd.edu.ua
Номер аудиторії чи кафедри	Кафедра ПСД ім.о. Івана Луцького
Посилання на сайт	https://ukd.edu.ua
Сторінка курсу в СДО	https://online.ukd.edu.ua/user/profile.php

ВСТУП

Анотація до дисципліни. Курс охоплює основні теоретичні та практичні аспекти дослідження взаємодії особистості, суспільства та системи правосуддя. У рамках курсу студенти ознайомляться з поняттям віктимології, її підходами до вивчення жертв злочинів, а також з основами пенітенціарної психології, яка вивчає психологічний стан осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі.

Особлива увага приділена механізмам травмування внаслідок злочинів, соціальним, психологічним та юридичним аспектам підтримки жертв правопорушень, а також психологічним процесам, що відбуваються в умовах пенітенціарних установ. Студенти розглянуть стратегії профілактики рецидивізму, методи реабілітації правопорушників та вплив кримінального правосуддя на психіку осіб.

Протягом курсу здобувачі освіти будуть мати можливість аналізувати конкретні випадки, досліджувати актуальні проблеми в галузі правосуддя та психології

Метою курсу є формування компетенцій для професійної роботи в галузі кримінального права та психології з акцентом на віктимологічні та пенітенціарні проблеми.

Завдання курсу:

1. Ознайомити студентів з основними теоретичними концепціями віктимології та пенітенціарної психології.
2. Вивчити психологічні аспекти поведінки жертв злочинів, механізми травмування та їх наслідки.
3. Розглянути основи пенітенціарної психології, включаючи процеси адаптації та реабілітації осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі.
4. Аналізувати соціальні, психологічні та юридичні стратегії підтримки жертв злочинів.
5. Розвивати навички застосування психологічних методів у роботі з жертвами та правопорушниками, а також в умовах пенітенціарних установ.

6. Застосовувати теоретичні знання до конкретних випадків у контексті кримінального правосуддя та пенітенціарної системи.
7. Формувати у студентів здатність до критичного мислення та комплексного підходу при вирішенні правових та психологічних проблем, пов'язаних із віктимологією та пенітенціарною психологією.

У процесі вивчення дисципліни студент повинен **знати**: основи віктимології: поняття жертви злочину та класифікацію віктимізації, теоретичні концепції та моделі взаємодії між злочинцем, жертвою та суспільством; основи пенітенціарної психології: процеси адаптації до пенітенціарного середовища та їхній вплив на психіку, принципи реабілітації та ресоціалізації правопорушників; психологічні аспекти правосуддя; методи і інструменти оцінювання ризиків повторної віктимізації та рецидивізму; нормативно-правову базу.

У процесі вивчення дисципліни студент повинен **вміти**: аналізувати інформацію (розпізнавати типи віктимізації та їхні наслідки; оцінювати психологічний стан жертв злочинів і засуджених; визначати основні чинники, що впливають на процеси ресоціалізації правопорушників); використовувати методи психологічної підтримки жертв злочинів та осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі; розробляти програми ресоціалізації та профілактики рецидивізму; надавати рекомендації щодо створення умов для реабілітації засуджених; взаємодіяти з учасниками правових процесів: працювати з нормативно-правовими документами; використовувати методи збору, обробки та аналізу даних щодо стану жертв та засуджених.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс	4	
Семестр	8	
Кількість кредитів ЄКТС	6	
Аудиторні навчальні заняття	Денна форма	Заочна форма
Лекції	30	8
Семінари, практичні	30	8
Самостійна робота	120	164
Форма підсумкового контролю	Екзамен	

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Перелік тем лекційного матеріалу

МОДУЛЬ 1 ОСНОВИ ВІКТИМОЛОГІЇ

Тема 1. Віктимологія як наука: об'єкт, предмет, основні поняття (2 год) [1],[2]

Виникнення та розвиток віктимології як науки. Зв'язок віктимології з іншими науками (психологія, кримінологія, право). Поняття об'єкта та предмета науки. Взаємодія жертви, злочинця та суспільства як предмет віктимологічних досліджень. Основні категорії та поняття віктимології. Методи дослідження у віктимології. Основні теорії віктимології.

Питання для самостійного вивчення. Актуальність вивчення віктимології у сучасному суспільстві. Жертва злочину як основний об'єкт віктимології.

Тема 2. Види та механізми віктимізації. Поняття віктимної поведінки (4 год) [1],[2]

Поняття віктимізації: історичний контекст і сучасне розуміння. Визначення віктимної поведінки. Особливості віктимної поведінки: ключові риси та характеристики. Психологічні аспекти віктимної поведінки. Види віктимізації: первинна, вторинна, третинна, самовільна. Механізми віктимізації: соціальні, психологічні, біологічні та генетичні, культурні. Фактори віктимізації: особистісні, соціальні, ситуаційні. Попередження віктимної поведінки: психологічні інтервенції та формування асертивності.

Питання для самостійного вивчення. Самовільна віктимізація: ризикові та провокаційні дії жертви. Прояви жіночої віктимної поведінки. Соціально-психологічні наслідки жіночої віктимізації. Механізми формування жіночої віктимізації. Методи оцінки віктимної поведінки. Роль державних і соціальних інституцій у профілактиці віктимізації.

Тема 3. Соціально-психологічні наслідки віктимізації: травматизація, вторинна віктимізація (2 год) [1],[2],[5]

Поняття травматизації: психологічний і соціальний контексти. Емоційні наслідки травматизації: тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад. Когнітивні наслідки: викривлення мислення, труднощі з довірою та самосприйняттям. Поведінкові наслідки: уникання, залежності, агресивність. Соціальні наслідки: ізоляція, втрата соціальних зв'язків, стигматизація. Механізми впливу віктимізації на психіку та соціальні зв'язки.

Питання для самостійного вивчення. Вторинна віктимізація: джерела вторинної віктимізації. Наслідки вторинної віктимізації. Синдром повторної віктимізації: чому жертви стають уразливими до повторних випадків. Стратегії подолання наслідків віктимізації: психологічна допомога (травмофокусована терапія) соціальна (створення безпечного середовища). Попередження вторинної віктимізації.

Тема 4. Методи підтримки жертв злочинців у кримінальному правосудді (2 год) [3],[6],[9],[10]

Роль підтримки жертв у кримінальному процесі. Поняття жертви злочину та її права в кримінальному процесі. Мета та завдання підтримки жертв. Психологічна та соціальна підтримка жертв: етапи надання допомоги. Спеціальні методи захисту уразливих груп жертв: діти як жертви злочинів; жертви домашнього насильства; особи що постраждали від сексуальних злочинів.

Питання для самостійного вивчення. Основи правового захисту жертв. Юридична підтримка жертв у кримінальному процесі: захист прав жертви у ході досудового та судового розгляду. Роль державних і громадських організацій у підтримці жертв. Проблеми та виклики у підтримці жертв злочинів.

МОДУЛЬ 2 ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ: ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Тема 5. Поняття та завдання пенітенціарної психології. Психологічні особливості осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі (2 год) [3]

Поняття пенітенціарної психології: об'єкт, предмет, методи. Зв'язок пенітенціарної психології з іншими галузями. Завдання пенітенціарної психології. Психологічні особливості осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі. Фактори, що впливають на психіку засуджених. Роль психолога у пенітенціарній установі.

Питання для самостійного вивчення. Актуальність дослідження пенітенціарної психології в сучасному суспільстві. Історія розвитку пенітенціарної психології. Основні напрямки пенітенціарної психології західних країн. Психологічна класифікація засуджених як основа диференційованого та індивідуального підходу. Психологічний супровід та методи роботи в пенітенціарних установах.

Тема 6. Адаптація до умов позбавлення волі: соціальні та психологічні аспекти. Особливості мікросередовища засуджених (4 год) [3], [6]

Поняття адаптації в умовах позбавлення волі. Основні фактори, що впливають на процес адаптації. Соціальні аспекти до умов позбавлення волі: вплив кримінального середовища на соціальну поведінку. Психологічні аспекти адаптації до позбавлення волі: емоційні реакції на ув'язнення; зміни особистості в умовах позбавлення волі; адаптивні стратегії поведінки. Негативні наслідки недостатньої адаптації: психічні розлади; соціальна дезадаптація після звільнення. Методи сприяння адаптації засуджених: психологічна підтримка; освітні та професійні програми; робота зі сім'єю засуджених.

Питання для самостійного вивчення. Вплив індивідуально-психологічних особливостей на адаптацію до умов позбавлення волі. Особливості режиму утримання, як фактор адаптації до умов позбавлення волі. Психологія суїцидальної поведінки засуджених.

Тема 7. Стратегії ресоціалізації правопорушників: підходи та програми (2 год) [3],[6]

Поняття ресоціалізація: цілі та принципи. Теоретичні підходи до ресоціалізації правопорушників. Етапи ресоціалізації правопорушників. Соціальні інститути в процесі ресоціалізації засуджених.

Питання для самостійного вивчення. Програми ресоціалізації засуджених. Чинники, що впливають на ефективність ресоціалізації засуджених.

Тема 8. Профілактика рецидивізму: роль пенітенціарної психології у зниженні ризиків повторних злочинів (4 год) [3],[10]

Поняття та типи рецидивізму: рецидивізм як частина кримінальної кар'єри. Теорії рецидивізму: теорія соціального навчання; теорія депривації; теорія соціальної інтеграції. Причини рецидивізму. Психологічні механізми рецидивізму. Психологічні особливості правопорушників з високим ризиком рецидивізму. Психологічні і техніки для зниження ризиків рецидивізму. Роль психологів у процесі ресоціалізації та профілактики рецидиву. Супровід засуджених під час і після перебування у пенітенціарних установах. Програми та стратегії профілактики рецидивізму пенітенціарних установах.

Питання для самостійного вивчення. Основні завдання пенітенціарної психології в контексті рецидивізму. Оцінка ризиків рецидивізму та методи прогнозування. Чинники

впливу на ефективність профілактики рецидивізму. Інноваційні методи роботи з правопорушниками. Розвиток міждисциплінарних підходів у роботі з рецидивістами.

МОДУЛЬ 3 ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ У ВІКТИМОЛОГІЇ ТА ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 9. Нормативно-правова база захисту прав жертв злочинів та засуджених осіб (2 год) [4],[7],[8]

Актуальність захисту прав жертв злочинів та засуджених осіб у кримінальному правосудді. Поняття прав жертв злочинів і засуджених осіб. Завдання та мета нормативно-правової бази захисту прав цих категорій осіб. Захист прав жертв злочинів: нормативно-правові акти. Захист прав засуджених осіб: нормативно-правові акти.

Питання для самостійного навчання. Механізми захисту прав жертв злочинів і засуджених осіб: Правозахисні органи та їх роль у захисті прав обох категорій осіб. Юридична допомога жертвам злочинів і засудженим особам. Оперативно-правові заходи для захисту жертв і засуджених. Проблеми захисту прав жертв злочинів та засуджених осіб.

Тема 10. Етичні принципи та стандарти роботи з жертвами злочинів і засудженими (2 год) [3],[7],[8]

Актуальність етичних принципів у роботі з жертвами злочинів і засудженими. Роль етики у забезпеченні справедливого, гуманного та професійного підходу до обох категорій осіб. Завдання та значення етичних стандартів у кримінальному правосудді. Етичні принципи роботи з жертвами злочинів. Етичні принципи роботи з засудженими особами.

Питання для самостійного вивчення. Стандарти роботи з жертвами злочинів на етапах розслідування та судового процесу. Професійна етика в пенітенціарній системі: практики роботи з засудженими особами в умовах позбавлення волі; стандарти надання психологічної, соціальної і правової допомоги. Проблеми та виклики в дотриманні етичних принципів у роботі з жертвами злочинів.

Тема 11. Особливості комунікації з жертвами злочинів у процесі розслідування та судового розгляду (2 год) [3],[9],[10]

Роль комунікації в забезпеченні справедливості та підтримки. Етапи взаємодії з жертвами злочинів. Психологічні аспекти комунікації з жертвами: жертви насильства; жертви шахрайства; діти як потерпілі. Реакції на травматичні події (шок, заперечення, гнів, тривога). Стратегії ефективної комунікації: Використання активного слухання. Невербальна комунікація: мова тіла, інтонація, контакт очей. Уникнення повторної травматизації: принцип "не нашкодь". Адаптація до стану потерпілого (емоційного, фізичного).

Питання для самостійного вивчення. Взаємодія з психологами, адвокатами, соціальними працівниками. Навчання правоохоронців та суддів основам психологічної допомоги. Впровадження програм захисту та підтримки потерпілих. Проблеми та виклики в комунікації.

Тема 12. Організація психологічної підтримки засуджених осіб у пенітенціарних установах (2 год) [3]

Мета психологічної підтримки в пенітенціарній системі. Основні принципи психологічної допомоги. Етапи організації психологічної підтримки. Методи та техніки психологічної підтримки. Специфіка роботи з різними категоріями засудженими: особи з психічними розладами; жінки та неповнолітні в установах виконання покарань; рецидивісти та особи з агресивною поведінкою; особи засуджені за ненасильницькі злочини.

Питання для самостійного вивчення. Виклики та проблеми психологічної підтримки: стигматизація та недовіра до психологічної допомоги; вплив пенітенціарної субкультури на психотерапевтичний процес.

Перелік тем практичних занять МОДУЛЬ 1 ОСНОВИ ВІКТИМОЛОГІЇ

Тема 1. Віктимологія як наука: об'єкт, предмет, основні поняття (2 год) [1],[2]

Актуальність вивчення віктимології у сучасному суспільстві. Виникнення та розвиток віктимології як науки. Зв'язок віктимології з іншими науками (психологія, кримінологія, право). Поняття об'єкта та предмета науки. Жертва злочину як основний об'єкт віктимології. Взаємодія жертви, злочинця та суспільства як предмет віктимологічних досліджень. Основні категорії та поняття віктимології. Методи дослідження у віктимології. Основні теорії віктимології.

Завдання для самостійної роботи. Напишіть коротке есе про історію виникнення віктимології як окремої науки.

Розгляньте одну віктимологічних теорій (наприклад, теорію соціальної вразливості або габітуальної віктимності), зробіть презентацію, яка пояснює ключові положення цієї теорії.

Тема 2. Види та механізми віктимізації. Поняття віктимної поведінки (4 год) [1],[2]

Поняття віктимізації: історичний контекст і сучасне розуміння. Визначення віктимної поведінки. Особливості віктимної поведінки: ключові риси та характеристики. Психологічні аспекти віктимної поведінки. Види віктимізації: первинна, вторинна, третинна, самовільна. Механізми віктимізації: соціальні,

психологічні, біологічні та генетичні, культурні. Фактори віктимізації: особистісні, соціальні, ситуаційні. Попередження віктимної поведінки: психологічні інтервенції та формування асертивності.

Завдання для самостійної роботи Самовільна віктимізація: ризикові та провокаційні дії жертви. Прояви жіночої віктимної поведінки. Соціально-психологічні наслідки жіночої віктимізації. Механізми формування жіночої віктимізації. Методи оцінки віктимної поведінки. Роль державних і соціальних інституцій у профілактиці віктимізації.

Тема 3. Соціально-психологічні наслідки віктимізації: травматизація, вторинна віктимізація (2 год) [1],[2],[5]

Поняття травматизації: психологічний і соціальний контексти. Емоційні наслідки травматизації: тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад. Когнітивні наслідки: викривлення мислення, труднощі з довірою та самосприйняттям. Поведінкові наслідки: уникання, залежності, агресивність. Соціальні наслідки: ізоляція, втрата соціальних зв'язків, стигматизація. Механізми впливу віктимізації на психіку та соціальні зв'язки.

Завдання для самостійної роботи. Розробіть карту причин вторинної віктимізації, зазначивши джерела (соціальні, правові, психологічні) та їх прояви. Проаналізуйте, як неправомірна поведінка з боку правоохоронців, соціальних працівників чи медіа може сприяти вторинній віктимізації. **Форма звітності:** Письмовий реферат (1–2 сторінки) або візуальна схема (мікропрезентація).

Тема 4. Методи підтримки жертв злочинців у кримінальному правосудді (2 год) [3],[6],[9],[10]

Роль підтримки жертв у кримінальному процесі. Поняття жертви злочину та її права в кримінальному процесі. Мета та завдання підтримки жертв. Психологічна та соціальна підтримка жертв: етапи надання допомоги. Спеціальні методи захисту уразливих груп жертв: діти як жертви злочинів; жертви домашнього насильства; особи що постраждали від сексуальних злочинів.

Завдання для самостійної роботи. 1. Аналіз прав жертви у кримінальному процесі. Знайдіть у Кримінальному процесуальному кодексі України (або відповідному нормативному акті) статті, які регулюють права потерпілого під час досудового розслідування та судового розгляду. Опишіть: Які права має жертва на етапі досудового розслідування (наприклад, доступ до матеріалів справи, участь у слідчих діях)? Які права забезпечуються на етапі судового розгляду (наприклад, право давати свідчення, бути представником на судовому засіданні)? **Форма звітності:** Письмовий реферат (до 1 сторінки) або порівняльна таблиця з правами на різних етапах.

або

Вивчення ролі представника жертви у кримінальному процесі. Проаналізуйте, яку роль відіграє адвокат або представник потерпілого у захисті його прав. Підготовка процесуальних документів. Представництво інтересів у суді. Забезпечення прав на компенсацію шкоди. Напишіть короткий опис 3 найважливіших функцій представника потерпілого. **Форма звітності:** Есе або короткий опис (до 1 сторінки).

2. Розв'язання практичного кейсу: Опрацюйте кейс: "Громадянка Марта стала жертвою крадіжки з проникненням до житла. Під час розгляду справи слідчий відмовився надавати їй доступ до матеріалів справи. Суддя призначив засідання без повідомлення потерпілої. Які права жертви були порушені? Які дії повинна здійснити Марта, щоб захистити свої права? Як їй може допомогти адвокат?" **Форма звітності:** Відповіді на питання кейсу (до 1 сторінки).

МОДУЛЬ 2 ПЕНІТЕНЦІАРНА ПСИХОЛОГІЯ: ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Тема 5. Поняття та завдання пенітенціарної психології. Психологічні особливості осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі (2 год) [3]

Поняття пенітенціарної психології: об'єкт, предмет, методи. Зв'язок пенітенціарної психології з іншими галузями. Завдання пенітенціарної психології. Психологічні особливості осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі. Фактори, що впливають на психіку засуджених. Роль психолога у пенітенціарній установі.

Завдання для самостійної роботи. 1. Аналіз адаптації до пенітенціарного середовища: Вивчіть поняття "пенітенціарна субкультура" та її вплив на поведінку ув'язнених. Опишіть психологічні стратегії, які особи використовують для адаптації до умов позбавлення волі (наприклад, ізоляція, пошук підтримки в групах, конформізм). **Форма звітності:** Письмовий реферат (1 сторінка).

або

Розв'язання кейсу: вплив ізоляції на особистість. "Петро перебуває в місцях позбавлення волі 5 років. Його поведінка змінилася: він став замкнутим, агресивно реагує на будь-яку критику, уникає контактів із персоналом. Які психологічні фактори могли спричинити ці зміни? Які методи психологічної підтримки можуть допомогти Петру адаптуватися до умов життя та знизити рівень агресії?" **Форма звітності:** Опис кейсу з аналізом та рекомендаціями (1–2 сторінки).

Тема 6. Адаптація до умов позбавлення волі: соціальні та психологічні аспекти. Особливості мікросередовища засуджених (4 год)[3],[6], [5]

Поняття адаптації в умовах позбавлення волі. Основні фактори, що впливають на процес адаптації. Соціальні аспекти до умов позбавлення волі: вплив кримінального середовища на соціальну поведінку. Психологічні аспекти адаптації до позбавлення волі: емоційні реакції на ув'язнення; зміни особистості в умовах позбавлення волі; адаптивні стратегії поведінки. Негативні наслідки недостатньої адаптації: психічні розлади; соціальна дезадаптація після звільнення. Методи сприяння адаптації засуджених: психологічна підтримка; освітні та професійні програми; робота зі сім'єю засуджених. Роль пенітенціарного психолога в адаптації засуджених: діагностика психологічного стану засуджених; проведення корекційної роботи.

Завдання для самостійної роботи. 1. Аналіз індивідуальних факторів адаптації до позбавлення волі. Визначити, як особистісні риси впливають на здатність адаптуватися до умов ізоляції. Розробіть типологію ув'язнених на основі їх індивідуально-психологічних особливостей та вкажіть, які з них мають найкращі шанси на успішну адаптацію. **Форма звітності:** Таблиця або короткий опис (1 сторінка).

2. Вплив режиму утримання на психологічний стан ув'язнених. Вивчіть, як умови суворого, загального та полегшеного режиму впливають на соціальну ізоляцію, можливість займатися працею, навчанням чи творчістю. Проаналізуйте приклад:

"Ув'язнений Сергій, якого перевели з загального до суворого режиму, почав виявляти ознаки депресії. Як зміни в умовах утримання могли вплинути на його стан? Що можна зробити для пом'якшення наслідків?" **Форма звітності:** Аналіз ситуації (1 сторінка).

або

Суїцидальна поведінка засуджених. Визначити психологічні фактори, що сприяють ризику суїцидальної поведінки серед ув'язнених, та розробити стратегії її профілактики. Проаналізуйте основні причини суїцидальної поведінки серед ув'язнених, такі як: Соціальна ізоляція. Почуття провини чи сорому. Стрес, викликаний умовами утримання. Розгляньте кейс: "Ув'язнена Олена після отримання довшого вироку стала замкнутою, відмовляється спілкуватися з персоналом і сусідами по камері. Вихователь помітив, що вона перестала брати їжу та спати. Які заходи необхідно вжити, щоб попередити можливу суїцидальну спробу?" Розробіть рекомендації для пенітенціарного персоналу щодо профілактики суїцидів (наприклад, створення підтримуючого середовища, регулярний моніторинг стану ув'язнених). **Форма звітності:** Розробка рекомендацій (1–2 сторінки).

Тема 7. Стратегії ресоціалізації правопорушників: підходи та програми (2 год) [3],[6]

Поняття ресоціалізація: цілі та принципи. Теоретичні підходи до ресоціалізації правопорушників. Етапи ресоціалізації правопорушників. Соціальні інститути в процесі ресоціалізації засуджених. Програми ресоціалізації засуджених. Чинники, що впливають на ефективність ресоціалізації засуджених.

Завдання для самостійної роботи. 1. Аналіз теоретичних підходів до ресоціалізації. **Опишіть** основні підходи до ресоціалізації: біологічний, психологічний, соціологічний, інтегративний; порівняйте їхню ефективність для різних категорій правопорушників.

або

Розробити власну модель програми ресоціалізації. Для цього визначте цільову аудиторію програми, вкажіть цілі, принципи та ключові етапи програми, опишіть конкретні заходи для реалізації програми та методи оцінки її ефективності.

Тема 8. Профілактика рецидивізму: роль пенітенціарної психології у зниженні ризиків повторних злочинів (4 год) [3],[10]

Поняття та типи рецидивізму: рецидивізм як частина кримінальної кар'єри. Теорії рецидивізму: теорія соціального навчання; теорія депривації; теорія соціальної інтеграції. Причини рецидивізму. Психологічні механізми

рецидивізму. Психологічні особливості правопорушників з високим ризиком рецидивізму. Психологічні і техніки для зниження ризиків рецидивізму. Роль психологів у процесі ресоціалізації та профілактики рецидиву. Супровід засуджених під час і після перебування у пенітенціарних установах. Програми та стратегії профілактики рецидивізму пенітенціарних установах.

***Завдання для самостійної роботи. 1.** Сформулюйте основні завдання пенітенціарної психології, пов'язані з рецидивізмом. Наведіть приклади заходів, які спрямовані на зниження рівня повторних злочинів. Сформулюйте пропозиції щодо покращення роботи пенітенціарної психології у цьому напрямку.*

2. Опишіть, як співпраця психологів, юристів, соціальних працівників та медиків може вплинути на ресоціалізацію рецидивістів. Визначте зони відповідальності кожного фахівця.

МОДУЛЬ 3 ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ У ВІКТИМОЛОГІЇ ТА ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 9. Нормативно-правова база захисту прав жертв злочинів та засуджених осіб (2 год) [4],[7],[8]

Актуальність захисту прав жертв злочинів та засуджених осіб у кримінальному правосудді. Поняття прав жертв злочинів і засуджених осіб. Завдання та мета нормативно-правової бази захисту прав цих категорій осіб. Захист прав жертв злочинів: нормативно-правові акти. Захист прав засуджених осіб: нормативно-правові акти.

Завдання для самостійної роботи.

1. Опишіть, як основні правозахисні органи в Україні (наприклад, омбудсмен, суди, поліція, міжнародні організації) взаємодіють для захисту прав жертв злочинів і засуджених осіб. Наведіть конкретний приклад роботи правозахисного органу, спрямованої на захист однієї з категорій (жертв або засуджених).

2. Розробка моделі правозахисної програми: а) Створити план програми, спрямованої на захист прав жертв і засуджених: Визначте цільову аудиторію та основні проблеми, які має вирішувати програма; Опишіть структуру програми - Цілі та завдання; Основні заходи та етапи реалізації; Інституції, залучені до програми; Розробіть критерії для оцінки ефективності програми.

або

Врахування міжнародного досвіду захисту прав. Оберіть одну країну для аналізу. Визначте, які механізми захисту прав діють у цій країні, та порівняйте їх із українськими. Запропонуйте адаптацію одного з механізмів до українських реалій.

Тема 10. Етичні принципи та стандарти роботи з жертвами злочинів і засудженими (2 год) [3],[7],[8]

Актуальність етичних принципів у роботі з жертвами злочинів і засудженими. Роль етики у забезпеченні справедливого, гуманного та професійного підходу до обох категорій осіб. Завдання та значення етичних стандартів у кримінальному правосудді. Етичні принципи роботи з жертвами злочинів. Етичні принципи роботи з засудженими особами.

Завдання для самостійного вивчення. 1. Вивчити етапи роботи з жертвами злочинів і пов'язані етичні аспекти: а) Опишіть етичні стандарти, яких потрібно дотримуватися на етапах - Розслідування злочину, Судового процесу; б) Складіть список практичних рекомендацій для уникнення повторної травматизації жертв злочинів; в) Проаналізуйте реальний приклад (з медіа чи судової практики), де були порушені етичні принципи, і запропонуйте коригуючі дії. **3. Казус-аналіз: Етичні дилеми** - Розвинути навички прийняття рішень в етично складних ситуаціях: а) Ознайомтесь із описом ситуації: "Соціальний працівник отримав інформацію, що клієнт (жертва насильства) планує повернутися до кривдника. Працівник може порушити конфіденційність, повідомивши поліцію, але це може викликати недовіру клієнта."; б) Проаналізуйте казус: Які етичні принципи порушуються? Яке рішення є найбільш етичним? Запропонуйте план дій для професіонала в подібній ситуації.

Тема 11. Особливості комунікації з жертвами злочинів у процесі розслідування та судового розгляду (2 год) [3],[9],[10]

Роль комунікації в забезпеченні справедливості та підтримки. Етапи взаємодії з жертвами злочинів. Психологічні аспекти комунікації з жертвами: жертви насильства; жертви шахрайства; діти як потерпілі. Реакції на травматичні події (шок, заперечення, гнів, тривога). Стратегії ефективної комунікації: Використання активного слухання. Невербальна комунікація: мова тіла, інтонація, контакт очей. Уникнення повторної травматизації: принцип "не нашкодь". Адаптація до стану потерпілого (емоційного, фізичного).

Завдання для самостійної роботи.

1. Аналіз особливостей комунікації з різними категоріями жертв. Підготуйте характеристику емоційного стану жертв для кожної категорії: Жертви насильства; Жертви шахрайства; Діти як потерпілі: Визначте ключові бар'єри у спілкуванні з кожною категорією.

2. Спілкування з жертвами злочинів. Опишіть характеристики наступних реакцій жертв: шок, заперечення, гнів, тривога. Складіть план дій для взаємодії з потерпілими у різних емоційних станах (шок, стрес, тривога, гнів).

Тема 12. Організація психологічної підтримки засуджених осіб у пенітенціарних установах (2 год) [3]

Мета психологічної підтримки в пенітенціарній системі. Основні принципи психологічної допомоги. Етапи організації психологічної підтримки. Методи та техніки психологічної підтримки. Специфіка роботи з різними категоріями засуджених: особи з психічними розладами; жінки та неповнолітні в установах

виконання покарань; рецидивісти та особи з агресивною поведінкою; особи засуджені за ненасильницькі злочини.

Завдання для самостійної роботи. 1. Розробіть юридичну рекомендацію для адміністрації пенітенціарної установи щодо запровадження системи психологічної підтримки. Включіть: основні етапи організації допомоги; законодавчі підстави; запропоновані заходи для дотримання прав засуджених.

або

Розробіть юридичну пам'ятку для працівників пенітенціарної системи про права осіб з психічними розладами. У пам'ятці зазначте: основні юридичні норми захисту прав; рекомендації щодо поводження з такими особами відповідно до законодавства; пропозиції щодо залучення психологів для забезпечення прав засуджених.

або

Підготуйте рекомендації для працівників юридичних служб пенітенціарних установ щодо роботи з рецидивістами та особами з агресивною поведінкою. Вкажіть: як забезпечити права таких осіб; які юридичні інструменти можна використовувати для мотивації до проходження психологічної реабілітації.

або

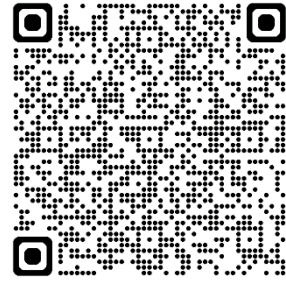
Напишіть рефлексивний звіт (1 сторінка), де дайте відповідь на такі запитання: Як юристи можуть сприяти психологічній адаптації засуджених? Які знання з психології найбільш потрібні юристу для ефективної роботи в пенітенціарній системі?

Зміст самостійної роботи здобувачів

Розподіл годин, виділених на вивчення дисципліни:

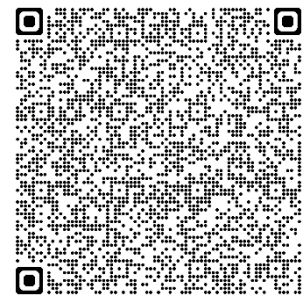
Найменування видів робіт	Розподіл годин за формами навчання	
	денна	заочна
Самостійна робота, год, у т.ч.:	120	164
Опрацювання матеріалу, викладеного на лекціях	30	8
Підготовка до практичних занять та контрольних заходів	30	8
Підготовка звітів з практичних робіт	-	-
Підготовка до поточного контролю	20	-
Опрацювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення	40	148

ПОЛІТИКА КУРСУ

1) щодо системи поточного і підсумкового контролю

Організація поточного та підсумкового семестрового контролю знань студентів, проведення практик та атестації, переведення показників академічної успішності за 100-бальною шкалою в систему оцінок за національною шкалою здійснюється згідно з “Положенням про систему поточного і підсумкового контролю, оцінювання знань та визначення рейтингу здобувачів освіти”. Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

2) щодо оскарження результатів контрольних заходів

Здобувачі вищої освіти мають право на оскарження оцінки з дисципліни отриманої під час контрольних заходів. Апеляція здійснюється відповідно до «Положення про політику та врегулювання конфліктних ситуацій». Ознайомитись з документом можна за [покликанням](#).

3) щодо відпрацювання пропущених занять

Згідно “Положення про організацію освітнього процесу” здобувач допускається до семестрового контролю з **конкретної навчальної дисципліни (семестрового екзамену, диференційованого заліку)**, якщо він виконав усі види робіт, передбачені на семестр навчальним планом та **силабусом/робочою програмою навчальної дисципліни, підтвердив опанування на мінімальному рівні результатів**

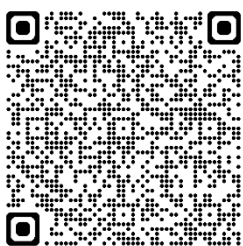
навчання (отримав ≥ 35 бали), відпрацював визначені індивідуальним навчальним планом всі лекційні, семінарські заняття, на яких він був відсутній. Ознайомитись з документом можна за [посиланням](#).

4) щодо дотримання академічної доброчесності

“Положення про академічну доброчесність” закріплює моральні принципи, норми та правила етичної поведінки, позитивного, сприятливого, доброчесного освітнього і наукового середовища, професійної діяльності та професійного спілкування спільноти Університету, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання. Ознайомитись з документом можна за [посиланням](#).

5) щодо використання штучного інтелекту

“Положення про академічну доброчесність” визначає політику щодо використання технічних засобів на основі штучного інтелекту в освітньому процесі. Ознайомитись з документом можна за [посиланням](#). “Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації академічних творів” містить рекомендації щодо використання в академічних текстах генераторів на основі штучного інтелекту. Ознайомитись з документом можна за [посиланням](#).

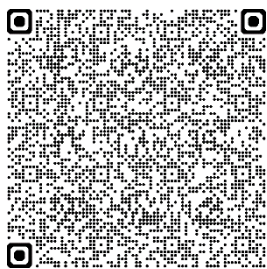
6) щодо використання технічних засобів в аудиторії та правила комунікації

Використання мобільних телефонів, планшетів та інших гаджетів під час лекційних та практичних занять дозволяється виключно у навчальних цілях (для уточнення певних даних, перевірки правопису, отримання довідкової інформації тощо). На гаджетах повинен бути активований режим «без звуку» до початку заняття. Під час занять заборонено надсилання текстових повідомлень, прослуховування музики, перевірка електронної пошти, соціальних мереж тощо, окрім виробничої необхідності. Під час виконання заходів контролю використання гаджетів заборонено (за винятком, коли це передбачено умовами його проведення). У разі порушення цієї заборони результат анулюється без права перескладання.

Комунікація відбувається через електронну пошту і сторінку дисципліни в Moodle.

7) щодо зарахування результатів навчання, здобутих шляхом формальної/інформальної освіти

Процедури визнання результатів навчання, здобутих шляхом формальної/інформальної освіти визначаються «Положенням про порядок визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та / або інформальної освіти». Ознайомитись з документом можна за

[покликанням.](#)

Під час вивчення навчальної дисципліни «Віктимологія та пенітенціарна психологія» студентам надається можливість перезарахування неформальної освіти. До прикладу, із запропонованого переліку можна пройти сертифіковані (безкоштовні) курси на освітніх платформах, відтак сертифікат, який отримали під час навчання, – є підтвердженням засвоєння студентом окремих тем, що включені у зміст дисципліни.

№ п/п	Перелік сертифікованих (безкоштовних) онлайн-курсів	Перелік тем, які можуть бути перезараховані (за умови наявності сертифіката на ім'я та прізвище студента/студентки)
1	Зрозуміло про конфлікт інтересів https://prometheus.org.ua/prometheus-free/conflict-awareness-nazk/	Особливості комунікації з жертвами злочинів у процесі розслідування та судового розгляду

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни застосовується комплекс методів для організації навчання студентів з метою розвитку їх логічного та абстрактного мислення, творчих здібностей, підвищення мотивації до навчання та формування особистості майбутнього фахівця.

Результат навчання	Метод навчання	Метод оцінювання
Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.	практичні роботи кейс-метод	письмовий контроль
Пропонувати власні способи вирішення психологічних засад і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання (зокрема, щодо організації заходів раннього втручання)	практичні роботи	письмовий контроль

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Вид	Зміст	% від загальної оцінки	Бал	
			min	max
Поточні контрольні заходи	всього	60	35	60
Підсумкові контрольні заходи	екзамен	40	25	40
Всього:	-	100	60	100

Процедура проведення контрольних заходів, а саме поточного контролю знань протягом семестру та підсумкового семестрового контролю, регулюється «Положенням про систему поточного та підсумкового контролю оцінювання знань та визначення рейтингу студентів».

Фіксація **поточного** контролю здійснюється в “Електронному журналі обліку успішності академічної групи” на підставі чотирибальної шкали – “2”; “3”; “4”; “5”. У разі відсутності студента на занятті виставляється “н”. За результатами поточного контролю у Журналі, автоматично визначається підсумкова оцінка, здійснюється підрахунок пропущених занять.

Критерії оцінювання:

«незадовільно»	володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів, що позначаються окремими словами чи реченнями; володіє матеріалом на елементарному рівні засвоєння, викладає його уривчастими реченнями, виявляє здатність висловити думку на елементарному рівні; володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять не значну частину навчального матеріалу;
«задовільно»	володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на репродуктивному рівні; володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, здатний за допомогою викладача логічно відтворити значну його частину; може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки, виправляти допущені помилки;

«добре»	здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень: вмie порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки і добирати аргументи на підтвердження певних думок під керівництвом викладача; вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, та вмie застосовувати його на практиці; вільно розв'язує задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;
«відмінно»	виявляє початкові творчі здібності, самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, поставлених викладачем; вільно висловлює власні думки і відчуття, визначає програму особистої пізнавальної діяльності, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особисту позицію щодо них; без допомоги викладача знаходить джерела інформації і використовує одержані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності; використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; виявляє особливі творчі здібності, самостійно розвиває власні обдарування і нахили, вмie самостійно здобувати знання.

Усі пропущені заняття, а також негативні оцінки студенти зобов'язані відпрацювати впродовж трьох наступних тижнів. У випадку недотримання цієї норми, замість “н” в журналі буде виставлено “0” (нуль балів), без права перездачі. Відпрацьоване лекційне заняття в електронному журналі позначається літерою «в». До підсумкового контролю допускаються студенти які за результатами поточного контролю отримали не менше 35 балів. Усі студенти, що отримали 34 балів і менше, не допускаються до складання підсумкового контролю і на підставі укладання додаткового договору, здійснюють повторне вивчення дисципліни впродовж наступного навчального семестру. За результатами підсумкового контролю (диференційований залік/екзамен) студент може отримати 40 балів. Студенти, які під час підсумкового контролю отримали 24 бали і менше, вважаються такими, що не здали екзамен/диференційований залік і повинні йти на перездачу.

Загальна семестрова оцінка з дисципліни, яка виставляється в екзаменаційних відомостях оцінюється в балах (згідно з **Шкалою оцінювання знань за ЄКТС**) і є сумою балів отриманих під час поточного та підсумкового контролю.

Шкала оцінювання знань за ЄКТС:

Оцінка за національною шкалою	Рівень досягнень, %	Шкала ECTS
Національна диференційована шкала		

Відмінно	90 – 100	A
Добре	83 – 89	B
	75 – 82	C
Задовільно	67 – 74	D
	60 – 66	E
Незадовільно	35 – 59	FX
	0 – 34	F
Національна недиференційована шкала		
Зараховано	60 – 100	-
Не зараховано	0 – 59	-

Студенти, які не з'явилися на екзамени без поважних причин, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Гарькавець С. О. Психологічні основи віктимології. Навчально-методичний посібник. Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. 170 с.
2. Теслик Н. М. Віктимологія : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2021. 71 с.
3. Пенітенціарна психологія: навч. посіб. / М.М. Матяш, В. Є. Луньов, Л.М. Прудка. НМУ імені О.О. Богомольця. Київ, 2023. 223 с

Додаткова література

4. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні : матеріали Всеукр. студ. наук. конф., м. Харків, 4 листоп. 2016 р. : у 2 т. / за заг. ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головікіна. Т. 2. Харків : Право, 2016. 172 с.
https://www.researchgate.net/profile/Khrystyna-Vorobets/publication/325698562_STABILNIST_KRIMINALNOGO_ZAKONODAVSTVA_PRO_ZLOCINI_U_SFERI_GOSPODARSKOI_DIALNOSTI_AK_SLAH_VIRISENNA_PROBLEMI_JOGO_AKOSTI/links/5b1ed31ca6fdcc69745bf284/STABILNIST-KRIMINALNOGO-ZAKONODAVSTVA-PRO-ZLOCINI-U-SFERI-GOSPODARSKOI-DIALNOSTI-AK-SLAH-VIRISENNA-PROBLEMI-JOGO-AKOSTI.pdf

5. Іванова А. С. Соціокультурні чинники рецидивної злочинності. Запоріжжя, 2024. <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/20175/3/%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%90.%D0%A1.pdf> д
6. Кацавець Р.С. Кримінальна психологія. Навчальний посібник. Вид.: Алерта. 2025.
7. Міжнародні стандарти поводження із засудженими. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua>
8. Правовий статус засуджених – eVNUIR . URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua>
Ясинюк М.М.
9. Юридична психологія : наук. журн./ [редкол.: Ю.М. Черноус (гол.ред) та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. №2 (31). 159.
10. Юридична психологія : навчально-методичний посібник. / укл. : І. А. Нестерова. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2022. 54 с.